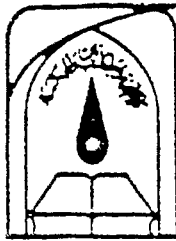

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری حقوق خصوصی

تأثیر منع قانونی بر قرارداد در حقوق ایران

۲۰ / ۱۲ / ۱۳۸۱

علی رضا باریکلو

استاد راهنما:

دکتر مهدی شهیدی

استادان مشاور:

دکتر محمد عیسی تفرشی

دکتر سید مصطفی محقق داماد

۴۴۵۱۰

مهر ۱۳۸۱

انستیتوت مطالعات حقوقی ایران
مجلس شورای اسلامی

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضاء هیئت داوران، نسخه نهایی رساله آقای **علیرضا باریکلو** تحت عنوان «**تأثیر منع قانونی بر قرارداد در**

حقوق ایران» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می‌کنند.

اعضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء هیئت داوران
	استاد	دکتر مهدی شهیدی	۱- استاد راهنما
	استاد	حجة الاسلام دکتر سید مصطفی محقق داماد	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر محمد عیسی‌ء تفرشی	۳- استاد مشاور
	استادیار	دکتر محمود صادقی	۴- استاد ناظر
	استادیار	دکتر محمد حسن صادقی مقدم	۵- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر نجاد علی الماسی	۶- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر سید مرتضی قاسمزاده	۷- استاد ناظر
	استادیار	دکتر محمد عیسی‌ء تفرشی	۸- نماینده تحصیلات تکمیلی

وزارت اطلاعات و ارتباطات
 سازمان اسناد و کتابخانه ملی
 جمهوری اسلامی ایران

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس میباید بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است. بنابراین، به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر حاصل رساله دکترای نگارنده در رشته حقوق خصوصی است که در سال ۱۳۸۱ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر مهدی شهیدی و مشاوره جناب آقای دکتر سید مصطفی محقق داماد و دکتر محمد عیسیء تفرشی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانش آموخته تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب **علی رضا باریکلو** دانش آموخته رشته **حقوق خصوصی مقطع دکتری** تعهد فوق و ضمانت اجرایی

آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تقدیر و تشکر

خداوند را سپاسگذارم که توفیق عنایت فرمود تا این اوراق را جمع آوری نمایم و بر آستان تمام انبیاء و اولیاء خصوصاً حضرت محمد و اهل بیت عصمت و طهارت درود می‌فرستم که بشریت را به علم و دانش تشویق نموده و در واقع معلم اولیه انسان می‌باشند.

از باب انجام وظیفه به دلالت حدیث شریفه «من لم یشکر مخلوق لم یشکر الخالق» از تمام کسانی که موجب تشویق و راهنمایی اینجانب در راه فراگیری علم و دانش شده‌اند تشکر و قدر دانی می‌شود خصوصاً از استاد محترم جناب آقای دکتر مهدی شهیدی که زحمت راهنمایی این رساله را تقبل فرموده و پیوسته با راهنمایی عالمانه خود اینجانب را یاری کرده‌اند، صمیمانه تشکر می‌کنم.

از استاد گرامی حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر سید مصطفی محقق داماد که اینجانب را از نظریات دقیق و روشن خود، بهره‌مند فرموده‌اند، کمال تشکر و سپاسگذاری می‌نمایم.

از استاد پر تلاش و سخت‌کوش جناب آقای دکتر محمد عیسی‌ء تفرشی که پیوسته از مشاوره علمی و نظریات ایشان استفاده برده‌ام، تشکر و قدر دانی می‌نمایم.

در پایان از تمام کسانی، که به نحوی در تهیه این تحقیق اینجانب را کمک کرده‌اند، تشکر و قدر دانی می‌شود.

تقدیم به تو

که چشم خود را در راه مروت و جوانمردی تقدیم نمودی

و چشم تمام تشنه گامان عشق را به سوی خود خیره کرده‌ای

تقدیم به تو

که دو دست خود را در راه نجات و رهایی انسانیت از جهل و نادانی تقدیم نمودی

و اکنون بعد از گذشت قرن‌ها،

دست تمام دردمندان را به سوی خود دراز نموده‌ای

تقدیم به تو ای یاور حسین و برادر زینب

برگ سبزی است تحفه درویش چه کند بینوا ندارد بیش

چکیده

قانون ممکن است انعقاد قراردادی را ممنوع اعلام نماید. اگر چنین قراردادی، به رغم ممنوعیت قانونی، منعقد گردد، منع قانونی چه تأثیری بر وضعیت حقوقی این قرارداد خواهد گذاشت؟ در حقوق ایران، یک قرارداد ممکن است، نافذ، یا غیر نافذ و یا باطل باشد. لذا، هدف از این تحقیق تحلیل وضعیت حقوقی قرارداد ممنوع است.

در مورد تأثیر منع قانونی بر قرارداد، صاحب نظران، نظریات متفاوت دارند. یک گروه معتقد است که: منع قانونی، مستلزم بطلان قرارداد است. گروه دوم معتقد است که: منع قانونی، مستلزم صحت و نفوذ قرارداد است. گروه سوم معتقد است که، منع قانونی هیچگونه تأثیری بر وضعیت حقوقی قرارداد ندارد. نظریه گروه چهارم مبتنی بر این است که باید متعلق منع قانونی بررسی گردد: اگر منع قانونی به ارکان قرارداد یا اثر اساسی و ذاتی آن تعلق گرفته است، قرارداد باطل است و الا باطل نیست. نظریه گروه پنجم مبتنی بر این است که باید به قصد و هدف قانونگذار از منع قانونی توجه نمود: اگر هدف قانونگذار از منع، مجازات متخلف نیست، قرارداد باطل است و اگر هدف قانونگذار مجازات متخلف است، قرارداد باطل نیست.

از نظر این تحقیق، نمی توان نظریه واحدی را در مورد وضعیت حقوقی تمام قراردادهای ممنوع قبول نمود، بلکه باید وضعیت حقوقی هر نوع قرارداد ممنوعی را جداگانه مورد بحث و بررسی قرار داد، زیرا شدت برخورد منع قانونی با قرارداد در همه موارد یکسان نیست.

مبنای منع قانونی را می توان در سه عنوان: نظم عمومی، اخلاق حسنه و حمایت از حق ثالث درج نمود. قرارداد مخالف نظم عمومی را می توان در سه عنوان خلاصه کرد: نخست قراردادی که موجب فساد و بی نظمی می شود.

چنین قراردادی باطل است، چون مخالف هدف و فلسفه حقوق است.

دوم قراردادی که از طرفین یا یکی از آنان سلب اختیار و آزادی می‌نماید. این قرارداد، با وجود شرائطی، نافذ و با وجود شرائط دیگر باطل است. سوم قراردادی که موضوع آن، تعهد قانونی متعهد است. این قرارداد به این دلیل که تعهد قانونی موضوع آن است، باطل است.

قرارداد مخالف اخلاق حسنه را می‌توان به دو عنوان، قرارداد خلاف حسن نیت و قرارداد مخالف با آزادی و دوام و ثبات ازدواج تقسیم نمود. قرارداد خلاف حسن نیت، بر حسب مورد، ممکن است، نافذ گردد ولی طرف دیگر حق فسخ قرارداد را داشته باشد، یا این که قرارداد، به قرارداد نافذ و باطل منحل شود، یا در مواردی قرارداد نافذ است و طرف مقابل نیز اختیار ندارد، ولی طرف دیگر ملزم به رفع اثر تقلب و سوء نیت می‌شود. قرارداد مخالف با آزادی و امنیت ازدواج یا آثار آن، باطل است، ولی ممکن است در مواردی، این قرارداد نافذ گردد.

قرارداد ممنوعی، که مبنای ممنوعیت آن حق ثالث است، اگر با حق ثالث ذینفع تعارض نداشته باشد، نافذ است و در صورتی که معارض باشد، غیر نافذ است.

پیامد و آثار حقوقی قرارداد ممنوع با توجه به وضعیت حقوقی قرارداد بررسی می‌شود: اگر قرارداد ممنوع نافذ گردد، در این صورت، چنین قراردادی تمام آثار قرارداد قانونی را خواهد داشت. اگر قرارداد باطل گردد، در این صورت، طرف یا طرفین، حق دادخواهی، حق استرداد مال تسلیم شده و حق مطالبه خسارت وارده را خواهند داشت. شرط ممنوع و غیر مشروع، تأثیری بر وضعیت حقوقی قرارداد اصلی، که شرط در ضمن آن درج شده است، ندارد ولی اگر مشروطه مغرور شود، به استناد قاعده غرور، حق فسخ قرارداد اصلی را خواهد داشت.

کلید واژه‌ها: قرارداد، منع قانونی، غیرقانونی

.....	مقدمه	۱
.....	۱- منع قانونی و نظریات حقوقی آن	۶
.....	۱-۱- منع قانونی در حقوق ایران	۶
.....	۱-۱-۱- تعریف منع قانونی	۶
.....	۱-۱-۲- مبانی منع قانونی در حقوق ایران	۸
.....	۱-۱-۲-۱- نظم عمومی	۸
.....	۱-۱-۲-۲- اخلاق حسنه	۹
.....	۱-۱-۲-۳- حمایت از حق مالی ثالث	۱۰
.....	۱-۲- منع قانونی و اصل حاکمیت اراده	۱۰
.....	۱-۲-۱- حاکمیت مطلق	۱۱
.....	۱-۲-۲- انکار اصل حاکمیت اراده	۱۲
.....	۱-۲-۳- حاکمیت محدود	۱۲
.....	۱-۲-۴- تأثیر اضطرار بر منع قانونی	۱۳
.....	۱-۳- نظریات اثر منع قانونی بر قرارداد	۱۶
.....	۱-۳-۱- نظریه بطلان قرارداد	۱۶
.....	۱-۳-۲- نظریه صحت قرارداد	۱۹
.....	۱-۳-۳- نظریه بررسی متعلق منع قانونی	۲۱

۲۴	۱-۳-۴- نظریه عدم تأثیر منع قانونی بر قرارداد
۲۸	۱-۳-۵- نظریه بررسی هدف و مقصود قانونگذار
۳۰	۲- وضعیت حقوقی قرارداد ممنوع
۳۱	۲-۱- وضعیت حقوقی قرارداد مخالف نظم عمومی
۳۱	۲-۱-۱- وضعیت حقوقی قرارداد موجب فساد و بی نظمی
۳۱	۲-۱-۱-۱- وضعیت حقوقی قرارداد ارتکاب جرم
۳۶	۲-۱-۱-۲- وضعیت حقوقی قرارداد تضمین مسئولیت
۳۶	۲-۱-۱-۲- وضعیت حقوقی قرارداد تضمین مسئولیت کیفری
۳۷	۲-۱-۱-۲- وضعیت حقوقی قرارداد تضمین مسئولیت مدنی
۳۹	۲-۱-۱-۳- وضعیت حقوقی قرارداد عدم مسئولیت
۳۹	۲-۱-۱-۳- وضعیت حقوقی قرارداد عدم مسئولیت کیفری
۴۲	۲-۱-۱-۳-۲- وضعیت حقوقی قرارداد عدم مسئولیت مدنی
۴۴	۲-۱-۱-۴- وضعیت حقوقی قرارداد عدم صلاحیت دادگاه
۴۸	۲-۱-۱-۵- وضعیت حقوقی قرارداد اسقاط حق دادخواهی
۵۱	۲-۱-۱-۶- وضعیت حقوقی قرارداد تجارت با دشمن
۵۴	۲-۱-۱-۷- مبنای بطلان قرارداد قمار و شرط بندی
۵۶	۲-۱-۲- وضعیت حقوقی قرارداد سلب اختیار
۵۷	۲-۱-۲-۱- وضعیت حقوقی قرارداد عدم تجارت
۶۰	۲-۱-۲-۱-۱- عقلانی بودن قرارداد
۶۴	۲-۱-۲-۱-۲- وجود منفعت قراردادی
۶۶	۲-۱-۲-۱-۳- منفعت جامعه
۶۹	۲-۱-۲-۲- وضعیت حقوقی قرارداد انحصاری

۱۴۷ اثرگران فروشی بر وضعیت حقوقی قرارداد
۱۵۱ وضعیت حقوقی وصیت حرمانی
۱۶۲ وضعیت حقوقی قرارداد مغایر با عقد نکاح یا آثار آن
۱۶۲ وضعیت حقوقی قرارداد عدم ازدواج
۱۶۳ وضعیت حقوقی قرارداد تجرد
۱۶۷ وضعیت حقوقی قرارداد عدم ازدواج
۱۷۴ وضعیت حقوقی نکاح معاطاتی
۱۹۰ وضعیت حقوقی اقاله نکاح و شرط خیار در آن
۲۰۵ وضعیت حقوقی قرارداد عدم نفقه
۲۱۰ وضعیت حقوقی قرارداد حضانت
۲۱۸ ۲-۳- وضعیت حقوقی قرارداد مخالف با حق مالی ثالث
۲۱۸ وضعیت حقوقی معامله با خود نماینده
۲۱۹ وضعیت حقوقی معامله با خود قیم
۲۲۲ وضعیت حقوقی معاملات با خود وکیل
۲۲۷ وضعیت حقوقی قرارداد مدیران شرکت تجاری
۲۲۷ وضعیت حقوقی قرارداد خارج از موضوع شرکت
۲۲۹ وضعیت حقوقی قرارداد خارج از حد اختیار
۲۴۱ وضعیت حقوقی قرارداد بازخرید سهام
۲۵۷ وضعیت حقوقی اعمال تاجر ورشکسته
۲۵۷ وضعیت حقوقی قرارداد تاجر ورشکسته
۲۵۸ وضعیت حقوقی قرارداد تاجر در دوره توقف
۲۶۱ وضعیت حقوقی قرارداد تاجر بعد از صدور حکم ورشکستگی

۲۶۹	وضعیت حقوقی اقرار ورشکسته
۲۸۱	۳- آثار و پیامدهای حقوقی قرارداد ممنوع
۲۸۱	۳-۱- حقوق طرفین قرارداد ممنوع
۲۸۲	۳-۱-۱- حق دادخواهی
۲۸۴	۳-۱-۲- حق اجرای قرارداد
۲۸۶	۳-۱-۳- حق استرداد مورد قرارداد
۲۹۳	۳-۱-۴- حق جبران خسارت
۲۹۹	۳-۲- تبعض صفقه
۳۰۰	۳-۲-۱- تعریف نظریه تبعض صفقه
۳۰۳	۳-۲-۲- شرایط قرارداد موضوع تبعض صفقه
۳۰۷	۳-۲-۳- آثار تبعض صفقه
۳۱۵	۳-۳- اثر شرط نامشروع بر قرارداد
۳۲۷	۱- نتیجه گیری
۳۳۲	۲- پیشنهادها
۳۳۴	فهرست منابع

مقدمه

«و لقد عهدنا الی آدم من قبل فنیسی و لم نجد له عزمًا»

«پیش از این ما با آدم پیمان بستیم ولی او عهد خود را فراموش نمود و او را استوار بر عهد خود نیافتیم.»^(۱)

یکی از ویژگی‌ها و برتری‌های انسان بر سایر جانداران این است که خداوند او را مختار و مرید آفریده است. بر خلاف سایر جانداران که اراده آنان محکوم به پیروی از غریزه است، انسان به یمن وجود عقل که خداوند او را به آن آراسته است، می‌تواند بین دو راهی خیر و شر، درست و نادرست و قانونی و غیرقانونی، راه خیر، راه درست و راه قانونی را انتخاب نماید. ولی او همیشه در این انتخاب موفق نیست. ممکن است بر اثر اشتباه یا غالب شدن نیروی شهوت و شیطان بر نیرو و قوه عقل، راه غیر قانونی و نادرست یا شر را انتخاب نماید. همانگونه که «آدم» پدر انسان، در قبال حضرت حق تعهد به عدم تبعیت از شیطان کرد ولی شیطان با یک قسم دروغ، مبنی بر این‌که او خیرخواه «آدم» است، او را فریب داد. آیه شریفه مذکور نیز بیانگر این معنا است که «آدم» به تعهد خود وفا نکرد و در دو راهی خیر و شر، با وجود تعهد او به عدم پیروی از شیطان، راه شر را انتخاب نمود. در نتیجه، اقدامات خلاف قانون در زندگی بشر یک امر طبیعی است که باید تحمل شود و به قول معروف هزینه مختار بودن انسان است که جامعه انسانیت باید آن را پرداخت نماید. نمی‌توان توقع داشت که تمام انسانها در چهارچوب قانون و مقررات رفتار کنند. از طرف دیگر جامعه نیز نیازمند به قوانین و مقرراتی است تا روابط این انسان مختار مطابق آن تنظیم گردد، زیرا جامعه انسانی بدون مقررات و ترتیبات قابل اداره نیست. یکی از اعمالی که انسان مختار در زندگی خود به آن نیازمند است و آن را انجام می‌دهد، اعمال حقوقی است. همچنین یکی از اموری که ممکن است توسط قانونگذار ممنوع

۱. قرآن مجید، سوره طه، آیه ۱۱۵.

اعلام شود، انعقاد بعضی از اعمال حقوقی است. پرسش این است که اگر کسی اقدام به انعقاد قراردادی نمود که قانون آن را ممنوع کرده است، این قرارداد در عالم حقوق چه وضعیت و جایگاهی خواهد داشت. چون صرف انعقاد قرارداد بر وسیله طرفین آن، موجب صحت قرارداد نیست، بلکه یک قرارداد ممکن است، نافذ یا غیرنافذ و یا باطل باشد که از آن به وضعیت حقوقی تعبیر می‌شود. بنابراین، در این تحقیق وضعیت حقوقی قراردادی مورد بررسی قرار می‌گیرد، که به رغم ممنوع شدن آن از طرف قانونگذار، طرفین قرارداد اقدام آن را منعقد می‌کنند.

۱- تعریف مسأله و سئوالات اصلی تحقیق

قانونگذار برای اداره جامعه و برقراری نظم در آن، اقدام به تصویب قوانینی می‌کند که این قوانین ممکن است افراد را به انجام کاری وادار و یا از انجام کاری برحذر دارد که از آن به امر و منع قانونی تعبیر می‌شود. منع قانونی ممکن است که به انعقاد قرارداد و اعمال حقوقی تعلق گیرد و قراردادی را قانون ممنوع نماید. منع قانونی نیز به دو نوع تقسیم می‌شود: یک نوع منع قانونی که منع ارشادی و راهنمایی است، یعنی، قانون افراد جامعه را با خبر می‌نماید که چنین قراردادی را منعقد نکنند، زیرا این قرارداد صحیح و نافذ نیست و اثر مقصود طرفین بر آن قرارداد مترتب نمی‌شود. منع ارشادی را به منع پزشک تشبیه می‌کنند، همانگونه که پزشک مریض خود را از خوردن غذائی منع می‌کند، به این دلیل که این غذا موجب اذیت و وخیم تر شدن بیماری مریض می‌شود، قانونگذار نیز افراد را از انعقاد بعضی از معاملات ممنوع نموده و ضمانت اجرای چنین منعی، فقط بطلان قرارداد است لکن طرفین آن بدلیل مخالفت با منع قانونی مجازات نمی‌شوند. بعضی از معاملاتی که مورد منع ارشادی قرار گرفته است، در ماده ۳۴۸ قانون مدنی بیان شده است. این نوع معامله چون ضمانت اجرای آن در قانون بیان شده، از موضوع بحث خارج است. نوع دیگری از منع قانونی وجود دارد، که به رغم این که قرارداد دارای تمام شرایط صحت است، مورد منع قانونی قرار گرفته ولی اثر این منع قانونی بر وضعیت حقوقی قرارداد در قانون بیان نشده است. در علم اصول در مورد تأثیر این منع قانونی بر وضعیت حقوقی قرارداد اختلاف است. برخی اقتضاء و لازمه منع قانونی را بطلان معامله می‌دانند. بعضی دیگر تعلق منع قانونی به قرارداد را دلیل بر نفوذ و صحت قرارداد تلقی کرده‌اند. بعضی معتقد

به عدم تأثیر منع قانونی بر وضعیت حقوقی قرارداد ممنوع شده و اظهار می‌دارند: وضعیت حقوقی قرارداد را باید با صرف‌نظر از منع قانونی مورد بررسی قرار داد. بعضی دیگر معتقدند که: باید دید منع قانونی به چه چیزی تعلق گرفته است، اگر منع قانونی به ارکان قرارداد یا به آثار اقتضای ذات قرارداد تعلق گرفته، قرارداد باطل است ولی اگر به سایر این موارد تعلق گرفته است، قرارداد به دلیل منع قانونی باطل نیست. نظریه دیگر عبارت، از این است: باید مقصود قانونگذار از منع قانونی را مورد توجه قرار داد، اگر مقصود قانونگذار از منع، بطلان قرارداد است، قرارداد باطل است. اگر مقصود قانونگذار از منع، مجازات متخلف است، قرارداد از این جهت باطل نیست. هر یک از این نظریه‌ها که مورد قبول قرار گیرد، آثاری بر آن مترتب می‌شود، به عنوان مثال اگر نظریه بطلان، مورد قبول واقع گردد، این سؤال مطرح می‌شود که: اولاً "تسلیم مورد معامله ممنوع به طرف مقابل چه اثری دارد؟ ثانیاً" طرفی که از این معامله زیان دیده است، آیا می‌تواند برای جبران خسارت وارده، اقامه دعوی کند؟

بنابراین، سؤال‌های اصلی تحقیق عبارتند از:

- ۱- آیا تأثیر منع قانونی بر معامله ممنوعه از لحاظ وضع حقوقی یکسان است؟
- ۲- آیا طرفین معامله ممنوعه حق اقامه دعوی دارند؟
- ۳- آیا طرفین معامله ممنوعه باطله (با فرض این‌که معامله باطل باشد) حق استرداد مورد معامله را دارند؟

۴- آیا طرفین معامله ممنوعه باطله، حق دریافت خسارت وارده را دارند؟

۲- فرضیه‌های تحقیق

باتوجه به سؤال‌های اصلی تحقیق فرضیه‌های آن هم به شرح زیر است:

- ۱- تأثیر منع قانونی بر معامله ممنوعه یکسان نیست. چگونگی تأثیر آن بستگی به قصد قانونگذار از منع معامله دارد.

۲- به لحاظ اقتضای نظم عمومی، طرفین معامله ممنوعه باطله نیز حق اقامه دعوا دارند.

۳- طرفین معامله ممنوعه باطله، حق استرداد مورد معامله را دارند.

۴- زیان دیده معامله، در صورتی که فریب طرف متقابل را خورده باشد، طبق قاعده غرور حق